«شهروند» از تلاش ایران برای پس‌زدن دلار در تجارت خارجی گزارش می‌دهد

«پیمان پولی دوجانبه»، سلاح تازه جنگ با دلار

۸ کشور در اولویت تبادل پول‌های محلی با ایران؛ چین، هند، کره جنوبی، ترکیه، امارات، تایوان، پاکستان و روسیه

در تصویر، انجام مبادله‌های دوجانبه پولی میان کشورهای مختلف با فلش نشان داده شده است

گروه اقتصادی شهروند| اقتصاد ایران از سال‌های دور از وابستگی به ارزهای جهانی به‌خصوص دلار صدمات بسیاری را به جان خریده است که دایره این آسیب‌ها با اعمال تحریم‌های اقتصادی علیه ایران و تشدید آن از سال ۱۳۹۰ گسترده‌تر شد. درواقع قبل از آن‌که تحریم‌های بانکی و مبادلات ارزی به فهرست تحریم‌های ایران اضافه شود، زیان‌های تکیه بیش از اندازه به یک ارز خارجی در اقتصاد ملی چندان به چشم نمی‌آمد. ولی به‌محض این‌که غرب از تحریم‌های جدید خود علیه ایران رونمایی کرد، عمق این زیان‌ها هم بیشتر مشخص شد.

به همین دلیل است که پس از گذشت ۱۴ سال از امضای نخستین پیمان پولی دوجانبه در سال ۲۰۰۱ و امضای ۴۷ پیمان دوجانبه توسط ۳۲ کشور، هنوز ایران به جمع این جرگه درنیامده است. البته چرخش تحریم‌های علیه ایران از تجاری به بانکی از سال ۹۰ هم منجر به امضای پیمان دوجانبه پولی ایران با یکی از شرکای تجاری آن نشده است و همچنان مقامات ایرانی درحال بسترسازی برای تحقق این هدف هستند. در همین زمینه بانک مرکزی در مقابل انتقادات شدید برخی از کارشناسان که تعلل این بانک را دلیل اصلی عدم شکل‌گیری پیمان‌های دوجانبه پولی ایران با سایر کشورها می‌دانند، به تلاش بی‌وقفه خود برای محقق شدن این موضوع از سال ۹۰ به این سو خبرداده است. اقداماتی نظیر تشکیل کارگروه پیمان‌های دوجانبه پولی و مکاتبه و رایزنی با سایر نهادهای ذیربط. اما با وجود گذشته حدود ۳ سال از اقدامات بانک مرکزی هیچ پیمان دوجانبه‌ای میان ایران و شرکای آن امضا نشده است. این درحالی است که اقتصاد ایران طی ۳ سال اخیر چندین بار با تکانه‌های ارزی سختی مواجه شده است که پایه‌های اقتصاد ملی را لرزانده است. با این وجود در نخستین روزهای دی‌ماه سال جاری نخستین اقدام عملی برای استفاده از ارزهای ملی به‌جای دلار و یورو از سوی مسئولان دولتی ایران برداشته شد. در این روزها سفر وزیر اقتصاد ترکیه به ایران و مذاکره با وزیر صنعت، معدن و تجارت ایران فرصتی را فراهم کرد تا برای یک‌بار هم شده ایران طعم یک پیمان دوجانبه را بچشد، البته نه به‌طور کامل و عملیاتی.

بنابراین ضمن امضای موافقتنامه تجارت ترجیحی میان ۲ کشور قرار بر این شد که ایران و ترکیه در جهت استفاده از ارزهای ملی خود در مبادلات بازرگانی و حذف دلار گام بردارند. در همین راستا طرفین برای تأسیس یک کارگروه بانکی به تفاهم رسیدند تا زمینه عملیاتی شدن یک پیمان دوجانبه پولی را که در صورت اجرا نخستین پیمان ایران خواهد شد، فراهم کنند. هم‌اکنون حجم تجارت خارجی ایران و ترکیه سالیانه ۱۶ میلیارد دلار است که قرار است این مبلغ در سال‌های آینده به ۳۰ میلیارد دلار افزایش یابد.

تحریم روسیه فرصتی نو

علاوه‌بر ترکیه که طی روزهای اخیر تحرکاتی برای حذف دلار در مبادلات دو طرف انجام شد، اعمال تحریم‌های تجاری و اقتصادی غرب علیه روسیه فرصتی جدید در اختیار ایران قرار داده است تا پیمان دوجانبه پولی دیگری را این‌بار در مرزهای شمالی خود دنبال کند. پس از آن‌که روسیه برای خرید محصولات کشاورزی و غذایی از ایران ابراز تمایل کرد و کار به مذاکره رسمی میان طرفین کشید، دو مشکل جدی خودنمایی کرد، حمل‌ونقل و مبادلات بانکی. هرچند مشکل نخست چندان سخت به‌نظر نمی‌رسد ولی برای معضل مبادلات بانکی در شرایطی که هر دو کشور تحت تحریم غرب و صاحبان اصلی دلار و یورو قرار دارند، باید تلاش بیشتری انجام شود. این جا بود که استفاده از ارزهای ملی دو کشور برای انجام مراودات تجاری خود راه‌حل یگانه معرفی شد. بر این اساس بانک مرکزی ایران برای کارشناسی موضوع وارد عمل شد تا از طریق معرفی یک بانک ایرانی و یک بانک روس و افتتاح حساب یک گام به جلو برداشته شود.

البته باوجودی که عزم جدی برای انجام این کار در مقامات دو کشور دیده می‌شود ولی هنوز مذاکرات و اعزام تیم‌های کارشناسی به نتیجه قطعی نرسیده است. با این حال به‌نظر می‌رسد در آینده‌ای نه چندان دور ایران و روسیه به‌عنوان چهل و هشتمین پیمان پولی دوجانبه در تاریخ اقتصاد جهانی ثبت شوند.

فرصت‌های بالقوه پیمان پولی

درحالی که به‌نظر می‌رسد ایران بیش از پیش به پیمان‌های دوجانبه و چندجانبه پولی نیازمند است، فرصت‌های بالقوه زیادی نیز برای تحقق این امر وجود دارد. هم‌اکنون کشورهایی که سهم عمده‌ای از تجارت خارجی ایران را دراختیار دارند، گزینه مناسبی برای انعقاد پیمان دوجانبه پولی هستند. کشورهایی مانند چین، پاکستان، کره جنوبی، امارات متحده عربی، تایلند و... این کشورها به واسطه آن که جزو شرکای سنتی تجاری ایران هستند و به‌طور معمول متقاضی نفت ایران نیز هستند، می‌توانند در مبادلات تجاری خود با ایران از ارزهای ملی خود بهره گیرند که هم به نفع آنهاست و هم ایران از مزایای آن استفاده خواهد کرد. اما با این وجود هیچ یک از این فرصت‌های بالقوه به بالفعل تبدیل نشده‌اند.

امکان تسویه ۵۵ درصد تجارت با پیمان پولی

طبق تحلیل آماری انجام شده درمورد تجارت خارجی ایران در سال ۱۳۹۲، کل صادرات کشور در این سال ۷۱ میلیارد دلار بوده است. از این رقم ۴۹ میلیارد دلار صرف واردات کالا شده است. واردات ایران از کشورهای حوزه پولی یورو، درحدود ۶ میلیارد دلار یعنی ۱۳ درصد کل واردات بوده است. کشورهایی که زیر ۵۰۰ میلیون دلار با ایران تجارت داشته‌اند تفکیک شده است که کل واردات ایران از این کشورها (۸۷ کشور) جمعا ۴ میلیارد دلار یعنی ۹ درصد است. تنها ۱۶ کشور هستند که میزان واردات یا صادرات آنها به ایران بیش از ۵۰۰ میلیون دلار بوده است. واردات از این کشورها ۳۸ میلیارد دلار یعنی ۷۸ درصد از کل واردات بوده است. چنانچه با ۸ کشور (به ترتیب چین، هند، کره‌جنوبی، ترکیه، امارات، تایوان، پاکستان و روسیه) پیمان دوجانبه امضا شود، این امکان وجود خواهد داشت که بیش از ۵۵ درصد از واردات به صورت دوجانبه تسویه شود و نیازی به ارزهای واسط نباشد. بنابراین اجرای پیمان‌های پولی با این ۸ کشور باید به‌عنوان یک اقدام راهبردی در حوزه اقتصاد مقاومتی در دستور کار نهادهای ذیربط قرار گیرد.

پیمان‌های پولی در ایران

با توجه به شرایط فعلی کشور ضرورت دارد که چنین پیمان‌هایی با کشورهایی منعقد شود که توانمندی اقتصادی و سیاسی لازم را برای پایبندی به تعهداتشان داشته باشند. باتوجه به فضای سیاسی بین‌المللی موجود، این کشورها به‌عنوان نمونه می‌تواند روسیه، هند، پاکستان، ترکیه و چین باشد. البته باید سازوکار تسویه و مدیریت ریسک مناسبی برای طرف مقابل پیش‌بینی شود تا انگیزه لازم برای انعقاد چنین پیمانی وجود داشته باشد.

تسویه پایان دوره

برای تسویه حساب‌های ایجاد شده در بانک مرکزی دو طرف، سه راهکار عمده وجود دارد: ۱- پیمان‌های پولی دوجانبه بین ایران و شرکای تجاری می‌تواند از کشورهایی شروع شود که تراز تجاری با آنها صفر یا نزدیک به صفر باشد تا در پایان دوره (مثلا ۶ ماهه یا یک‌ساله) نیازی به تسویه این دو حساب نباشد.

۲- باتوجه به این که همه پیمان‌های پولی دوجانبه بین کشورها تاکنون دارای سقف مقداری و زمانی هستند، می‌توان سقف مقداری پیمان را طوری تعیین کرد که پایین‌تر از میزان بدهی یکی از کشورها به دیگری باشد.

۳- برای پایدارسازی پیمان‌های پولی به منظور تجارت با پول‌های محلی می‌توان شبکه‌ای از پیمان‌های پولی دو و چندجانبه ایجاد کرد تا کشورها به صورت سه‌جانبه و بیشتر تعهدات خود را نسبت به یکدیگر تسویه کنند. برای مثال ایران ۱۰ واحد پولی به عراق بدهکار است عراق مبلغ ۱۲ واحد پولی به پاکستان و پاکستان نیز ۱۸ واحد پولی به ایران بدهکار است. با تسویه سه‌جانبه بدهی ایران به عراق تسویه می‌شود و بدهی سایر کشورها نیز به نسبت کاهش می‌یابد.

ایجاد جذابیت برای کشورها

باتوجه به این که ایران تحت تحریم‌های سازمان ملل و آمریکا قرار دارد، ممکن است تحت فشارهای آمریکا کشورها از امضای پیمان پولی دوجانبه با ایران سرباز زنند. بنابراین باید جذابیت مناسب برای چنین پیمان‌هایی ایجاد شود. دو شیوه برای ایجاد چنین جذابیتی وجود دارد. نخست این که این پیمان‌ها با کشورهایی آغاز شود که در بلوک مقابل آمریکا قرار دارند مانند روسیه و چین و دوم این که فروش نفت خام و گاز به کشورهای طرف این پیمان با تخفیف ویژه به منظور عملیاتی شدن این شیوه تبادل با پول‌های محلی انجام شود. همچنین تنظیم نرخ برابری ارزها به گونه‌ای که صادرات به ایران برای کشورهای طرف پیمان مقرون‌به‌صرفه باشد. معنای دیگر این سیاست این است که بازار داخلی کشور برای مدت محدودی در اختیار کشور طرف پیمان قرار می‌گیرد. این تخفیف باید به صورت کاهنده بوده و دارای سقف زمانی معین باشد.

زمانی که تعداد این پیمان‌ها به حد نصاب رسید (مثلا ۷ پیمان) آنگاه برای ایران قدرت چانه‌زنی ایجاد می‌شود تا نرخ برابری را اصلاح کند یا قیمت فروش نفت و گاز را به قیمت واقعی نزدیک کند. درواقع این سیاست‌ها نوعی سرمایه‌گذاری برای راه‌اندازی این پیمان‌ها و تقویت جایگاه ریال در مناسبات بین‌المللی است تا بخشی از مشکلات تحریم بانکی حل شود.

سایه‌روشن پیمان‌های دوجانبه

با استفاده از پیمان‌های پولی دوجانبه نه‌تنها جنبه‌های اقتصادی مسأله تحریم بانکی تا حدی التیام می‌یابد بلکه باعث تقویت عزم و استقلال ملی نیز شده و بر عدم وابستگی بانکی کشورهای دیگر تأکید می‌شود. درمجموع کاهش فشار تحریم بانکی، افزایش قدرت چانه‌زنی و تأمین منافع بخش خصوصی مهم‌ترین منافع این نوع پیمان‌ها به شمار می‌آید. اما از طرف دیگر اجرای پیمان‌های دوجانبه پولی مستلزم رعایت مولفه‌هایی است که در صورت نادیده گرفتن آنها می‌تواند مشکلاتی به‌وجود آورد. چنانچه این پیمان‌ها با کشورهایی امضا شود که به لحاظ توسعه اقتصادی و صنعتی از ایران پیشرفته‌تر باشند، ممکن است تجارت یک طرفه‌ای شکل گیرد که به‌زیان صنایع داخلی باشد.

نکته دیگر در اجرای این پیمان‌ها نرخ تورم بالا و نوسانات نرخ برابری ارزهای ملی است. درصورتی که از این پیمان‌ها برای ذخیره ارزی استفاده شود، می‌تواند باعث کاهش ارزش دارایی‌های ارزی بانک مرکزی شود. بنابراین این پیمان‌ها صرفا برای تسویه تجاری قابل استفاده هستند. برای آزادسازی ذخایر ارزی بانک مرکزی این پیمان‌ها باید به صورت سه‌جانبه و بیشتر تعریف شود. چراکه پیمان دوجانبه صرف نمی‌تواند به آزادسازی ذخایر ارزی منجر شود.

سازوکار اجرایی

برای اجرایی شدن پیمان‌های پولی دوجانبه با کشورهای طرف تجاری لازم است ابتدا قانون «استفاده از ارزهای محلی برای تجارت فرامرزی» موسوم به پیمان پولی دوجانبه در مجلس تصویب شود. به گونه‌ای که دولت ملزم شود در تمام قراردادهای خارجی و انجام تجارت از پول ملی ایران (ریال) هم در مناسبات فی مابین استفاده کند و هر کشوری که می‌خواهد با ایران تجارت کند، با امضای پیمان پولی، ریال ایران را نیز تضمین می‌کند.

در گام دوم شورایعالی پیمان پولی دوجانبه متشکل از نمایندگان تام‌الاختیار بانک مرکزی و وزارتخانه‌های امورخارجه، نفت، اطلاعات و صنعت، معدن و تجارت تشکیل شود تا جهت‌گیری کلی را در این موضوع به عهده داشته باشند. همچنین نمایندگانی از مجلس و اتاق بازرگانی نیز می‌توانند به‌عنوان مشاور، ناظر و بدون حق رأی در جلسات این شورا شرکت کنند. آنگاه این شورا فهرست کشورهایی که باید با آنها پیمان پولی امضا شود را احصامی کند.

اجرای این پیمان‌های پولی ویژه شرایط تحریم نبوده و تاثیرات بسیاری بر جایگاه پول ملی، کاهش ریسک ناشی از نوسانات ارزی، توسعه تجارت دوجانبه و مانند آن دارد؛ لذا در شرایط غیر تحریمی هم باید پیمان‌های پولی با شرکای تجاری ایران امضا شده و پیگیری شود. این پیمان‌های پولی می‌توانند یکی از محوری‌ترین اقدامات در راستای پیاده‌سازی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در حوزه تبادلات بانکی خارجی کشور باشند.

کشورهای هدف برای پیمان پولی

اجرای پیمان‌های پولی دو یا چندجانبه در ایران به منظور مقاوم‌سازی سیستم تبادلات مالی خارجی بیش از دیگر کشورها ضرورت دارد. چراکه ایران در شرایط تحریم بانکی قرار گرفته و با دشواری می‌تواند از ارزهای جهان روا استفاده کند. بنابراین این روش می‌تواند مقداری از فشار تحریم‌های بانکی را کاهش دهد. یکی از کشورهایی که می‌تواند طرف مقابل ایران برای امضای پیمان پولی باشد، هند است که برای اجرای چنین پیمانی باید سیاست‌های تجاری و ارزی دو کشور با یکدیگر تطابق داشته باشد. دو کشور دیگر که به‌صورت بالقوه متقاضی امضای پیمان‌های پولی با ایران‌اند، پاکستان و ترکیه هستند. نخستین‌بار در سال ۲۰۱۱ آصف علی زرداری در دیدار با رئیس جمهوری ایران استفاده از پیمان پولی دوجانبه را پیشنهاد کرد. انجمن برنج پاکستان نیز تلاش‌های زیادی برای امضای پیمان پولی با ایران انجام داده است.

کدام کشورها در پیمان پولی پیشرو هستند

۵۲ پیمان پولی دوجانبه

ریشه تحولات بنیادین ارزی که منجر به استفاده از پول‌های محلی و توسعه پیمان‌های پولی دوجانبه بین کشورهای آسه آن +۳ شد، به بحران مالی سال ۱۹۹۷ در جنوب شرقی آسیا بازمی‌گردد. مهم‌ترین اقدامات انجام‌شده توسط این کشورها برای جلوگیری از تکرار آن پیشنهاد صندوق آسیایی پول و طرح چیانگ مای بود. بحران مالی کشورهای جنوب شرقی آسیا در سال ۱۹۹۷ اگرچه در آن مقطع زمانی آسیب‌های فراوانی را به این کشورها وارد کرد، اما منشأ تحولات بسیاری در تعاملات اقتصادی جهان شد. این بحران یک بیدارباش برای دولت‌های شرق آسیا بود تا بدانند که بازارها و موسسات مالی‌شان در برابر مدیریت جریان‌های جهانی سرمایه منفعل هستند. در خلال این بحران در بین کشورهای شرق آسیا که رویکرد صندوق بین‌المللی پول را نمی‌پسندیدند اجماعی برای حل چنین بحران‌هایی شکل گرفت. نخستین اقدام کشورهای جنوب شرقی آسیا برای بکارگیری سیاست حفاظت از خود، به تشکیل «گروه ساختاری مانیل» در سال ۱۹۹۷ بود. این اقدام در قالب شورای گفت‌وگو برای نظارت اقتصادی و مدیریت بحران‌های منطقه‌ای شکل گرفت. یک‌سال پس از تشکیل این گروه فرآیند نظارت در کشورهای آسه آن شروع شد که هدف اصلی آن تقویت ظرفیت سیاست‌گذاری در کشورهای عضو بود. تاکنون بیش از ۵۲ پیمان پولی دوجانبه بین کشورها امضا شده است که در رأس آنها چین با ۲۹ پیمان پولی قرار دارد؛ ژاپن و کره‌جنوبی نیز به ترتیب با ۹ و ۵ پیمان پولی در جایگاه دوم و سوم قرار دارند. بیش از ۳۲ کشور تاکنون پیمان پولی امضا کرده‌اند که روند رشد آنها در سال‌های اخیر افزایش قابل توجهی یافته است؛ به‌گونه‌ای که کشور هند برای امضای ۲۳ پیمان پولی دوجانبه در سال ۲۰۱۴ برنامه‌ریزی کرده بود. درمجموع حجم این پیمان‌ها در سال‌های اخیر معادل ۱/۲ تریلیون دلار است که به‌طور قطع آمارهای جدید افزایش قابل ملاحظه‌ای را نشان خواهد داد.

پیمان‌های پولی دوجانبه

از سال ۲۰۰۱ تاکنون حدود ۵۲ پیمان پولی دوجانبه میان کشورهای مختلف از درحال توسعه تا توسعه‌یافته منعقد شده است که تمام آنها در مقاطع زمانی گوناگون میان طرفین تمدید شده و سقف ارزشی آن نیز افزایش یافته است. در زمینه امضای پیمان‌پولی چین پیشتاز تمام کشورهاست. مهم‌ترین پیمان‌های پولی دوجانبه امضاشده میان کشورها عبارتند از پیمان پولی دوجانبه کانادا و چین، برزیل و اروگوئه، چین و قطر، چین و سریلانکا، سوییس و چین، کره‌جنوبی و استرالیا، کره‌جنوبی و مالزی، کره‌جنوبی و امارات، کره‌جنوبی و اندونزی، کره‌جنوبی و پاکستان، چین و اتحادیه اروپا، چین و ژاپن، چین و فیلیپین، چین و هند، چین و تایوان، چین و هنگ کنگ، چین و روسیه، چین و ازبکستان، چین و برزیل، چین و مجارستان، چین و آلبانی، چین و انگلیس، چین و استرالیا، چین و امارات، چین و ترکیه، چین و اوکراین، چین و نیوزیلند، چین و تایلند، چین و پاکستان، چین و قزاقستان، چین و مغولستان، چین و اندونزی، چین و ایسلند، چین و آرژانتین، چین و بلاروس، چین و سنگاپور، چین و مالزی، چین و کره جنوبی، ژاپن و اندونزی، ژاپن و ویتنام، ژاپن و تایلند، ژاپن و مالزی، ژاپن و کره جنوبی، ژاپن و سنگاپور، ژاپن و فیلیپین، ژاپن و هند، مالزی و سریلانکا، آرژانتین و برزیل، روسیه و اوکراین، هند و بوتان، پاکستان و روسیه و پاکستان و ترکیه.

بررسی

نگاهی به بهترین روش‌های کاربرد پول در مبادلات بین‌المللی

سلطه ۷۰ ساله دلار ادامه دارد

شهروند| در یکم جولای ۱۹۴۴، ۷۳۰ نفر از ۴۴ کشور به دعوت فرانکلین روزولت، رئیس جمهوری وقت آمریکا و دیگر اعضای ائتلاف متفقین در شهر «برتون وودز» گردهم آمدند تا مهم‌ترین کنفرانس پولی جهانی قرن بیستم را برگزار کرده و نظام پولی جدیدی را برای تسهیل تجارت پایه‌ریزی کنند. البته در کنار پیشنهاد آمریکا پیشنهاد دیگری از سوی «جان مینارد کینز» اقتصاددان انگلیسی مطرح بود که به جای دلار یا پوند یک واحد پولی بین‌المللی به نام «بن کور» ایجاد شود که واحد پول هیچ کشوری نباشد و مبنای تجارت جهانی قرار گیرد. اما با مخالفت آمریکا این پیشنهاد رد شد. بدین ترتیب با برگزاری کنفرانس برتون وودز در سال ۱۹۴۴، دلار آمریکا به پول تجارت بین‌الملل تبدیل شد و آمریکا نیز متعهد شد که نرخ برابری هر اونس طلا با ۳۵ دلار را حفظ کند. اما در سال ۱۹۷۱ این تعهد لغو شد. کاهش ارزش دلار از سال ۱۹۷۱ به‌طور مستمر ادامه یافت و باعث بروز واکنش‌های مختلف در قسمت‌های مختلف جهان به‌ویژه کشورهای شرق آسیا شد. بنابراین کشورهای آسه آن + ۳ (کشورهای آسه آن به اضافه چین، روسیه و کره‌جنوبی) مقاوم‌سازی اقتصادی و مالی را در دستور کار خود قرار دادند. در سال ۲۰۰۰ این کشورها در شهر «چیانگ مای» تایلند اجلاسی برای بررسی راهکارهای پیش‌رو برگزار کردند که این اجلاس چندین مصوبه مهم داشت که به طرح «چیانگ مای» معروف شده است. مهم‌ترین مصوبه این طرح امضای پیمان‌های دوجانبه پولی بین اعضا برای جلوگیری از تکرار بحران‌های مالی بود. بدین ترتیب اولین پیمان پولی دوجانبه در تاریخ ۶ دسامبر ۲۰۰۱ بین بانک‌های مرکزی چین و تایلند در قالب طرح چیانگ مای امضا شد و تا سال ۲۰۰۳ تمام کشورهای آسه آن+۳ چنین پیمان‌هایی را به‌صورت دو به دو امضا کردند و در سال ۲۰۰۵ و ۲۰۰۸ این پیمان‌ها تمدید شد. نخستین پیمان‌های پولی عمدتا به صورت یک طرفه و براساس دلار آمریکا بود (به‌جز پیمان چین- کره‌جنوبی و چین -ژاپن که از همان ابتدا با ارزهای محلی انجام شد). در این پیمان‌های پولی به جای استفاده از یک ارز جهان روا، از دو ارز ملی استفاده می‌شود. کارکرد مهم آنها استفاده برای ذخیره ارزی در زمان بحران مالی و تسویه تجاری در شرایط عادی تجاری است.

در سال ۲۰۰۸ و پس از بروز بحران مالی در غرب، ارز غالب در این پیمان‌ها به ارزهای ملی تبدیل شد و تسویه پرداخت‌های تجاری بین این کشورها نیز از طریق این ابزار در دستور کار قرار گرفت. تلاش کشورهای آسه آن +۳ حذف دلار و یورو از مبادلات تجاری نبوده است. بلکه آنها به منظور مقاوم‌سازی و تنوع‌گرایی در روش‌های پرداخت بین‌المللی چنین ابزاری را ایجاد کردند تا نقش پول‌های ملی را در تجارت تقویت کنند. لذا این ابزار مکمل استفاده از دلار و یورو در تجارت خارجی است و نه جایگزین آن. از زمان کنفرانس «برتون وودز» عمده مبادلات مالی کشورهای دنیا بر پایه دلار بوده است. بدین ترتیب تا قبل از پیدایش یورو اکثر مبادلات مالی بر پایه دلار انجام می‌شد. هم‌اکنون نیز دلار آمریکا ارز غالب مبادلات بین‌المللی است. به عبارت دیگر کنترل تبادلات مالی دنیا برمبنای قواعد داخلی آمریکا انجام می‌شود و نه براساس مقررات بین‌المللی. این اتفاق باعث می‌شود تا آمریکا قادر به مدیریت مبادلات بین‌المللی بین کشورها باشد. در این حالت اگر کشوری برخلاف خواسته آمریکا حرکت کند، مورد تحریم قرار می‌گیرد و دسترسی به حساب‌های دلاری نخواهد داشت. هرچند از زمان پیروزی انقلاب اسلامی، ایران تحت تحریم بوده است ولی تا سال ۱۳۹۱ این تحریم‌ها چندان اثر مخربی بر اقتصاد ایران نداشت. اما با اعمال تحریم‌های بانکی و مالی مشکلات عدیده‌ای برای تبادلات خارجی کشور به‌وجود آمد که عمده آن به دلیل وابستگی سیستم تبادلات بانکی ایران به دلار بوده است. این وابستگی به دلار به همراه ثابت نگه‌داشتن نرخ ارز در سال‌های متمادی و آزادشدن یک‌باره آن منجر به نوسانات شدیدی در اقتصاد ایران شد. موضوعی که از آن به‌عنوان شوک ارزی یاد می‌شود.

بهترین روش استفاده از پول در مبادلات بین‌المللی

یکی از شاهرگ‌های مهم اقتصاد تعامل آن با جهان خارج و انجام تجارت فرامرزی است که همواره یکی از مهم‌ترین اولویت‌های کشورها بوده و برای توسعه آن برنامه‌های متعددی به کار گرفته می‌شود. هر کشور در تلاش است تا سهم کالای خود را در بازارهای جهانی افزایش دهد و توسعه رفاه و اشتغال بیشتری برای شهروندانش فراهم کند. برای انجام تجارت دو جریان خلاف جهت حرکت می‌کنند. جریان کالا از فروشنده به خریدار و جریان پول از خریدار به فروشنده.

زمانی که تجارت در درون مرزهای یک کشور است این دو جریان به‌سادگی انجام می‌شود. اما در تجارت فرامرزی این دو جریان پیچیدگی‌هایی دارد. درحالت کلی با سه شیوه می‌توان از پول برای انجام تبادلات مالی بین‌المللی استفاده کرد: استفاده از ارزهای مرجع، ایجاد ناحیه مشترک پولی، پیمان دوجانبه پولی.

باتوجه به وضع فعلی تجارت فرامرزی ایران و اعمال تحریم‌های آمریکا و اتحادیه اروپا امکان استفاده از روش اول محدود و دسترسی ایران به حساب‌های دلاری و یورویی بسیار دشوار شده است. همچنین ایجاد ناحیه مشترک پولی نیازمند شرایط اقتصادی و سیاسی با ثبات و همگن است. به نحوی که شاخص‌های اصلی اقتصادی مانند نرخ تورم رشد اقتصادی و میزان بیکاری در کشورهایی که می‌خواهند چنین ناحیه‌ای را ایجاد کنند، نزدیک به یکدیگر باشد. درحال حاضر امکان ایجاد ناحیه پولی مشترک بین ایران و کشورهای منطقه وجود ندارد حتی اولین ناحیه مشترک پولی (یورو) نیز با چالش‌های اساسی مواجه شده است. درنتیجه بهترین روشی که می‌تواند جایگاه ریال را در مناسبات بین‌المللی تقویت و بخشی از مشکل تحریم بانکی را حل کند، استفاده از روش پیمان دوجانبه است که تاکنون بین ۳۲ کشور برقرار شده است.

> • سودای حذف سلطه ۷۰ ساله دلار بر جهان، منجر به فراگیری روش جدید کشورها برای تقویت ارزهای ملی‌شان شد
>
> • باتوجه به وضع فعلی تجارت فرامرزی ایران و اعمال تحریم‌های آمریکا و اتحادیه اروپا پیمان پولی بهترین گزینه ایران است

بدانید

پیمان پولی دوجانبه چگونه کار می‌کند

شهروند| بروز بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۸، باعث گرایش کشورهای مختلف به رویکرد جدیدی در ساختار تجارت بین‌المللی شد. کشورهایی که قبلا از ارزهای رایج و جهان روا مانند دلار و یورو در مبادلات خود استفاده می‌کردند، روش جدیدی را برگزیدند که به «پیمان پولی دوجانبه» معروف شده است. در این رویکرد جدید، تجارت با استفاده از پول‌های محلی انجام می‌شود. یعنی به جای استفاده از یک پول واسط مانند دلار و یورو، از پول کشورهای مبدأ و مقصد تجارت استفاده می‌شود و دیگر دلار واسط تجاری نیست. فرض کنید دو کشور ایران و کره‌جنوبی با هدف تسهیل تجارت می‌خواهند ارز واسط یعنی دلار را حذف کرده و از پیمان پولی دوجانبه استفاده کنند. بانک مرکزی دو کشور وارد مذاکره با یکدیگر شده و قرارداد پیمان پولی دوجانبه امضا می‌کنند. ابتدا کره‌جنوبی یک حساب ریالی نزد بانک مرکزی ایران افتتاح می‌کند. ریال درون این حساب متعلق به کره‌جنوبی است. سپس، ایران یک حساب به «وون» نزد بانک مرکزی کره‌جنوبی افتتاح می‌کند که مبالغ درون این حساب به وون و متعلق به ایران است. دو بانک مرکزی نسبت ریال به وون را برای یکدیگر تضمین می‌کنند که در این دوره مالی، ارزها را به قیمت توافق شده خریداری خواهند کرد. بانک مرکزی ایران، مبلغ توافق شده‌ای را به حساب ریالی واریز می‌کند. بانک مرکزی کره‌جنوبی نیز همین روال را طی می‌کند. آنگاه دو بانک تجاری در دو کشور به‌عنوان عامل انتخاب می‌شوند.

اکنون تاجر ایرانی می‌خواهد از کره‌جنوبی کالا وارد کند. به تاجر کره‌ای سفارش خرید می‌دهد. تاجر کره‌ای پیش فاکتور را به وون برای تاجر ایرانی ارسال می‌کند. تاجر ایرانی ریال در اختیار دارد، اما باید به تاجر کره‌ای وون بپردازد. بنابراین، مبلغ قرارداد را به بانک تجاری ایرانی واریز می‌کند. بانک تجاری ایرانی، این مبلغ را به حساب ریالی نزد بانک مرکزی واریز می‌کند.

بانک مرکزی ایران به کره‌جنوبی اطلاع می‌دهد که مبلغ قرارداد به ریال، واریز شده است. بانک مرکزی کره‌جنوبی نیز معادل مبلغ قرارداد را به وون به بانک تجاری کره‌ای می‌دهد تا به حساب تاجر کره‌ای واریز کند. با تأیید دریافت مبلغ قرارداد توسط بانک تجاری کره‌ای، کالا به ایران ارسال می‌شود و در اختیار تاجر ایرانی قرار می‌گیرد. مشابه همین فرآیند نیز در مورد صادرات کالا از ایران به کره‌جنوبی اتفاق می‌افتد. در پایان دوره، بانک‌های مرکزی می‌خواهند حساب ریال و وون را تسویه کنند. این تسویه می‌تواند از طریق طلا یا دیگر دارایی‌های ارزشمند صورت گیرد. چنانچه اجرای این راهکار با کشورهای دیگری نیز توسعه یابد، تسویه حساب‌ها در پایان دوره با سهولت بیشتری انجام می‌شود. ایران سالانه مبلغ ۸۵ میلیارد ریال به کره‌جنوبی بدهکار است، کره‌جنوبی مبلغ ۹ میلیارد وون به عراق و عراق نیز مبلغ ۵ میلیارد دینار به ایران بدهکار است. ۳ کشور وارد فرآیند تسویه سه‌جانبه می‌شوند و بدهی ایران به کره‌جنوبی تسویه می‌شود. ایران به روسیه ۷۷ میلیارد ریال بدهکار است، روسیه مبلغ ۱۲۸ میلیارد روبل به چین و چین نیز مبلغ ۷۲ میلیارد یوآن به ایران بدهکار است که با تسویه ارزی بدهی ایران به روسیه نیز صفر می‌شود.